

Lenkijos lietuvių jaunimas: etninio ir pilietinio tapatumo raiška

ŽILVYTIS ŠAKNYS

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas: saknys@istorija.lt

Straipsnis paremtas 2005 m. Punsko apylinkėse atliktų lauko tyrimų duomenimis. Sprendžiant paribio gyventojų tapatumo problemą, užsibrėžiamas tikslas atskleisti jaunų Lenkijos lietuvių etninio ir pilietinio tapatumų raišką. Tyrime naudojamas lyginamasis metodas. Šiaurės Lenkijoje atliktas tyrimas lyginamas su 1998 m. ta pačia metodika atliktais Pietryčių ir 1999 m. – Pietvakarių Latvijos lietuvių tyrimais. Darbe daroma išvada, kad šiuolaikiniai globalizacijos nulemti procesai *gali* (išskirta autoriaus) turėti poveikį jaunimo etninio tapatumo raiškai, tačiau Lenkijos lietuvių bendruomenės formuojami socialiniai ryšiai kompensuoja mažėjančias etnokultūrinio paveldo perdavimo galimybes. Kasdiniame ir šventiniame gyvenime vyresnės kartos visokeriopa palaikoma lietuvių etninė kultūra, vis dar puoselėjama bei perimama, ir formuoja jaunesniosios kartos etninio tapatumo prioritetus prieš pilietinį.

Raktažodžiai: Lenkijos lietuviai, Lietuva, etninis tapatumas, pilietinis tapatumas, jaunimas

TYRIMO OBJEKTAS, TIKSLAS IR METODIKA

Straipsnyje „Punsko ir Seinų krašto jaunystė tarpukariu“¹ atliktas trumpas ekskursas į šių dienų (2005 m. aplinkybės) jaunimo tapatumo problemas atskleidė lietuvių ir lenkų jaunimo etninę diferenciaciją. 27–43 metų respondentai liudijo netolimoje praeityje vykdavusias lietuvių ir lenkų jaunimo muštynes, apsižodžiavimus. 16–17 metų merginų teigimu, šokiui pakvietus lenkiškai, jos atsakydavo šokti. Tai leido iškelti hipotezę, kad dabarties šio krašto vaikams ir merginoms būdingas aukštesnis etninio, o ne pilietinio tapatumo lygmuo. Šią prielaidą ir tikiuosi panagrinėti.

Bet koks socialinės-kultūrinės grupės tyrimas neatsiejamas nuo jos tapatumo analizės². Analizuojant etninio tapatumo reikšmes, be abejo, reikėtų atkreipti dėmesį į susiklosčiusius kultūrinius skirtumus, leidusius susiformuoti aiškiai tos grupės diferenciacijai. Tačiau, kaip pastebėjo Thomas Hyllandas Eriksenas, nors kultūriniai skirtumai dėl intensyvėjančių kultūrinių kontaktų mažėja, etninis tapatumas ir savimonė – vis svarbesni. Kuo žmonės tampa panašesni, tuo jie labiau susidomi savo kultūriniais skirtumais³. Irenos Reginos Merkienės žodžiais, šeimos genealogijų sudarinėjimas, giminių suvažiavimai, kraštiečių

¹ Ž. Šaknys, Punsko ir Seinų krašto jaunystė tarpukariu, *Punsko ir Seinų krašto lietuviai: etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*, P. Kalnius (sud.), Punksas: Aušra, 2006, p. 78–105 (toliau – PSKL).

² *Tapatumo sąvoką* vartosime kaip tapatybę, pagal kurią individas yra priskiriamas arba pats prisiskiria grupei ar kategorijai pagal aiškius bendrus bruožus: R. Byron, Identity, *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, London & New York: Routledge, 1996, p. 292.

³ T. H. Eriksen, Small Places, Large Issues. *An Introduction to Cultural and Social Anthropology*, London, Sterling, Virginia: Pluto Press, 2001, p. 264.

klubai ir folkloro ansamblių kūrimas atskleidė visuomenės reikmę įvairialypei tapatumo raiškai, leidžiančiai įvairiais būdais save susieti su praeitimi ir suvokti save kaip istorijos ir kultūros subjekta⁴. Šis pastebėjimas puikai iliustruoja intensyvėjančias Lietuvos žmonių tapatumo paieškas. Taigi akivaizdus Fredriko Bartho į pirmąjį etniškumo studijų planą iškeliamas socialinių ribų konstravimas⁵. Šis tyrinėtojas, primordialistinėms ir instrumentalistinėms etniškumo teorijoms priešpriešinęs konstruktyvistinį požiūrį, akcentavo etninės grupės ribas, kuriomis ji apriboja pati save. Autoriaus teigimu, etninės kategorijos suteikia organizacinę talpą, kurioje, esant skirtingoms sociokultūrinėms sistemoms, gali varijuoti jų turinio mastas ir formos⁶. Tačiau, mano nuomone, analizuojant etninę savimonę negali būti redukuota istorinė perspektyva, sudaranti skirtingas socialinių ribų konstravimo sąlygas. Ji turėjo esminį poveikį ir skirtingam etninės bei pilietinės savimonės santykiui. Skirtingas tautos formavimosi tradicijas galime įžvelgti Vakarų ir Vidurio, Rytų Europoje bei Azijoje. Vakaruose natūralus tautiškumo pakilimas vyko XVIII a., Rytuose – vėliau, daugiausia kaip politinių judėjimų ir tautinių programų, dažnai dėl to vykusių karų padarinys. Anthony D. Smitho pastebėjimu, „Vakarietiškas tautiškumo tipas“ yra fundamentaliai „pilietinis ir teritorinis“, „Rytų – daugiau etnis ir genealoginis“. Pastarasis didesnę reikšmę teikia vietinei kultūrai, kalbai, ritualams ir papročiams⁷. Kita vertus, etninė savimonė formuojasi per konkretaus žmogaus gyvenimą (socializacijos ar inkultūracijos procese). T. H. Erikseno teigimu, šiuolaikinėje visuomenėje išskyla žinių perdavimo problema: kuo greitesni ir didesni pokyčiai, tuo sudėtingiau perduoti kultūrą iš kartos į kartą. Tėvų išmintis jau nebūtinai suvokiama kaip aktuali. Suaugusiojo gyvenimas visose kultūrose siejamas su atsakomybe, pastovumu ir įsipareigojimais, tuo tarpu jaunas žmogus yra nepastovus, abejojantis, žaismingas, eksperimentuojantis ir atviras visoms pasitaikančioms galimybėms. Jis dar nespėjęs priimti įpareigojančių sprendimų⁸. Taigi jaunimas turėtų būti mažiau susaistytas su nuolatinės vietos idėja, kartu ir etninio bei pilietinio tapatumo saitais. Šį procesą galima įžvelgti 1998 m. tiriant Pietryčių Latvijos lietuvių jaunimą ir darant išvadą, kad jam būdingesnis pilietinis (*pilietinis ir teritorinis*), o ne etnis (*etnis ir genealoginis*) tapatumas⁹. Sprendžiant paribio gyventojų **tapatumo** problemą, straipsnyje užsibrėžiamas tikslas – apžvelgti jauno Lenkijos lietuvio **etninio ir pilietinio tapatumų sąveiką**. Siekiant šio tikslo išsikeliama uždaviniai: 1) atskleisti jaunimo etninės kilmės ir vartojamos kalbos sąveiką; 2) išanalizuoti žinių pateikėjų požiūrį į švenčiamas kalendorines šventes; 3) atskleisti sporto ir pilietinio tapatumo sąveikas; 4) apžvelgti respondentų fizinį ryšį su Lietuva (laikas, praleidžiamas šioje šalyje) ir 5) atskleisti respondento gyvenimo perspektyvas.

Lauko tyrimų metu siekta derinti kokybinius ir kiekybinius metodus – anketavimą, pusiau struktūruotą interviu ir stebėjimą, duomenys analizuoti lyginamuoju metodu.

⁴ I. R. Merkienė, Pratarė, I. R. Merkienė (sud.), *Šiokiadienių ir šventadienių etnografija*, Vilnius: Versmė, 2007, p. 11.

⁵ F. Barth, Introduction, *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Difference*, Oslo: Bergen – Oslo Universitets Forlaget, 1969, p. 9–38.

⁶ *Ibid.*, p. 14.

⁷ A. D. Smith, The Politics of Culture: Ethnicity and Nationalism, *Companion Encyclopedia of Anthropology*, London and New York: Routledge, p. 717–718.

⁸ Th. H. Eriksen, *Akimirkos tironija. Greitasis ir lėtas laikas informacijos amžiuje*, Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 157–158.

⁹ Ž. Šaknys, Jaunimas ir Lietuva: Pietryčių Latvijos lietuvių bendruomenės perspektyvos, R. Merkienė, R. Paukštytė-Šaknienė, V. Savoniakaitė, Ž. Šaknys, *Pietryčių Latvijos lietuviai. Tapatumo išraiška. Etninės ir kultūrinės orientacijos*, Vilnius, 2005, p. 66–91.

Pagrindinis straipsnio šaltinis – 2005 m. atlikti lauko tyrimai pagal projektą „Seinų krašto lietuvių etninis ir kultūrinis tapatumas“ (rėmė LR kultūros ministerija). Į autoriaus anketą „Lenkijos lietuvių papročiai. Jaunystė ir Lietuva“ atsakė 40 respondentų (dar tris apklausė straipsnio autorius)¹⁰. Anketą sudaro 35 uždari ir atviri (reikalaujantys respondento motyvacijos) klausimai, kuriuose prašoma nurodyti, kokia kalba kalbama namie, su draugais, darbe, galvojama, kokia kalba mokytasi mokykloje, skaitomi laikraščiai, žurnalai, knygos, kurios valstybės televizijos daugiau žiūrima, klausomasi radijo laidų, kuri krepšinio ar futbolo komanda palaikoma (žaidžiant Lietuvai ir Lenkijai), prašoma nurodyti lietuviškiausią, lenkiškiausią, pateikėjo mėgstamiausią ir kurią lietuviai privalėtų švęsti šventę. Taip pat domėtasi, kaip respondentas švenčia lietuvių tautines šventes. Prašoma nurodyti, kokios tautybės yra trys geriausi tos pačios lyties respondento draugai ir geriausia priešingos lyties draugė (draugas), žmona (vyras). Klausama, ar sekami politiniai, kultūriniai įvykiai Lietuvoje. Teirautasi, kokiomis progomis, kiek kartų ir pas ką lankytasi šioje šalyje 2004 m., ar norėtų pateikėjas čia lankytis dažniau. Prašoma nurodyti žinomas Lenkijos lietuvių jaunimo organizacijas, klausama, ar respondentas priklauso vienai iš jų ir kokia veikla ten užsiima. Anketos pabaigoje prašoma nurodyti, ar juos patenkina ryšiai su Lietuva, kurioje šalyje numatoma gyventi ateityje, ar galvojama mokytis savo vaikus lietuviškai ir kokios paramos tikimasi iš Lietuvos. Panašūs tapačia metodika paremti tyrimai buvo atlikti ir Pietvakarių bei Pietryčių Latvijoje¹¹.

Kadangi išsilavinimo, etninės kilmės rodikliai neatitinka Punsco valsčiaus gyventojų sudėties (mokykloje yra ir lenkiškos klasės), duomenų visuma negali atspindėti statistinio jauno punskiečio požiūrio į Lietuvos kultūrą. Todėl buvo atlikti ir kitokie tyrimai: 8 respondentai buvo apklausti pagal anketą „Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai“¹², 12 respondentų – pagal anketą „Paauglių ir jaunimo bendrijų raiška ir tarpusavio sąveika: etninis, subkultūros ir lokalinis aspektai“¹³. Palyginimui buvo naudojama 2002–2007 m. pagal šią anketą Aukštaitijoje, Dzūkijoje ir Suvalkijoje surinkta medžiaga¹⁴, naudotasi ir šio krašto lietuvių kultūrą atskleidžiančiais tyrinėjimais¹⁵.

¹⁰ Respondentai pasakojo apie Burokų, Didžiulių, Eglinės, Konstantinuvkos, Kreivėnų (5), Navininkų (2), Ožkinių, Pristavonių, Punsco (17), Rimkežerių, Seinų (2), Skarkiškių, Šlynakiemio (2), Užvidugirių Būdos (2), Vaiponios, Valinčių (2), Vidugirių papročius: *Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas* (toliau: *IIES*), b. 2304, l. 1–43. Absoliuti respondentų dauguma – 2005 m. vidurinį mokslą baigę 17–19 metų Punsco licėjaus abiturientai (nuo 2002–2003 m. pagrindinę mokyklą sudaro 1–6 klasės, trejus metus mokomasi gimnazijoje, po to dar trejus – licėjuje: V. Stravinskienė, *Lenkijos lietuvių bendruomenė 1944–2000 metais*, Vilnius–Punskas: Aušra, 2004, p. 127). Taip pat į anketą atsakė 22 m. studentė ir 32 m. ūkininkas. Straipsnio autorius pagal šią anketą apklausė 34 ir 35 m. tarnautojus ir 14 m. moksleivį.

¹¹ Ž. Šaknys, Pietvakarių Latvijos lietuvių bendruomenės padėtis ir perspektyvos, *Liaudies kultūra*, 2000, Nr. 1, p. 34–38; Ž. Šaknys, Pietryčių Latvijos lietuviai: kultūra, etniškumas ir bendraamžių bendrija, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2001, Nr. 1(10), p. 231–250; Ž. Šaknys, Jaunimas ir Lietuva..., p. 66–98. 1998 ir 1999 m. tyrimus rėmė LR valstybinis mokslo ir studijų fondas.

¹² Respondentai pasakojo apie Kreivėnų, Pelelių, Punsco, Šlynakiemio, Vaitakiemio, Vidugirių kaimų realijas.

¹³ Respondentai pasakojo apie Agurkių, Burbiškių, Kreivėnų, Ožkinių, Pristavonių, Punsco, Rakelijos, Užvidugirių Būdos, Vaitakiemio, Žvikelių papročius: *IIES*, b. 2305, l. 1–96.

¹⁴ Medžiaga surinkta vykdant LR kultūros ministerijos remtus projektus. Tirta 100 tolygiai teritoriškai pasiskirsčiusių vietovių.

¹⁵ Plačiausia šių tyrimų apžvalga: P. Kalnius, Pratarmė, *PSKL*, p. 4–9.

PUNSKAS IR PIETŲ LIETUVA: STEBĖJIMO PATIRTIS

Dauguma Punsko apylinkių vietovių etnine struktūra primena Suvalkiją ir Vakarų Dzūkiją. Jaunimas švenčia tas pačias šventes, vaikšto į pasilinksminimo vakarėlius, pasižymi dzūkams būdingu socialumu, leidžiančiu nesunkiai užmegzti pokalbį. Kita vertus, yra ir skirtumų. Išoriškai nepastebimas jaunimo agresyvumas, noras į save atkreipti dėmesį. Nustebino tylą per pertraukas mokykloje (joje buvo apsistojusi ekspedicija) ir rodoma pagarba suaugusiesiems, mandagumas, paslaugumas, kultūringumas. Tokius įspūdžius sukėlė išvyka 2005 metais.

Analizuodamas jaunimo etninio ir pilietinio tapatumo raišką panašaus dydžio Pietų Lietuvos kaimuose ir miesteliuose nepastebėjau jaunimo etninio skirstymosi į „savus“ ar „kitus“. Paklausti apie kitų tautybių bendraamžius, neretai jaunuoliai suglumdavo, savo bendraamžių tautybę dažniausiai identifikuodavo pagal jų vardus. Požiūrį į savo etninę priklausomybę jie išreiškėdavo gana santūriai. Punsko jaunimas aiškiai deklaravo savo lietuviškumą ir lojalumą Lietuvos valstybei. Netgi jauniausias klausinėtas pateikėjas, paprašytas nurodyti savo tautybę, nurodė, kad jis „lenkas, bet jaučiasi lietuviu“¹⁶. Analogų Lietuvoje neturi ir itin intensyvi Punsko bendruomenės kultūrinė veikla.

Kompaktiškos Lenkijos lietuvių bendruomenės pakraštyje situacija kiek kitokia. Išvyka į vieną kaimą atskleidė, kad kai kur gėdijamasi būti lietuviu. Net trys jaunuoliai atsisakė duoti interviu. Taigi anketavimo būdu gauti duomenys leidžia susidaryti vaizdą tik apie artimiausius, mažiau etninės asimiliacijos paliestus lietuvius ir visos bendruomenės padėties negali nusakyti.

KILMĖ, KALBA IR TAPATUMAS

Kilmė. 1989 m. ekspedicijos į Punsko apylinkes metu nuostabą kėlė vietinių gyventojų sugebėjimas papasakoti savo kaimo istoriją, dažnai tiksliai įvardijant kaimo išskirstymo į vienkiemius datą. Kaimyninėje Suvalkijoje (kur kaimai į vienkiemius skirstyti panašiu metu) tokią informaciją užrašydavau labai retai. Šį faktą punskiečiai aiškino jų sėšliu gyvenimo būdu. Gana neigiamai vertino ir mišrias santuokas¹⁷. Šio tyrimo metu paaiškėjo, kad daugelio respondentų gyvenimo vieta sutampa su tėvo, rečiau – su motinos gimimo vieta. Beveik visų tėvai gimė ir augo netolimuose Punsko apylinkių kaimuose. Apklausus 43 žinių pateikėjus, paaiškėjo, kad visų tėvai (tik vieno tėvas – lenkas) yra lietuviai. Darius Daukšas, tyrinėdamas Punsko ir Seinų bendruomenę, pastebėjo, kad gyvenant vietoje ar teritorijoje, kurioje gyveno ir asmens tėvai bei seneliai, sukuriama tam tikra samprata apie etninę priklausomybę, pagrįsta biologinėmis metaforomis. Tačiau etniniam tapatumui apibrėžti vien materialaus pagrindo nepakanka – reikalingi ir kultūriniai elementai, tokie kaip kalba, kurie įtvirtina „biologiją“¹⁸.

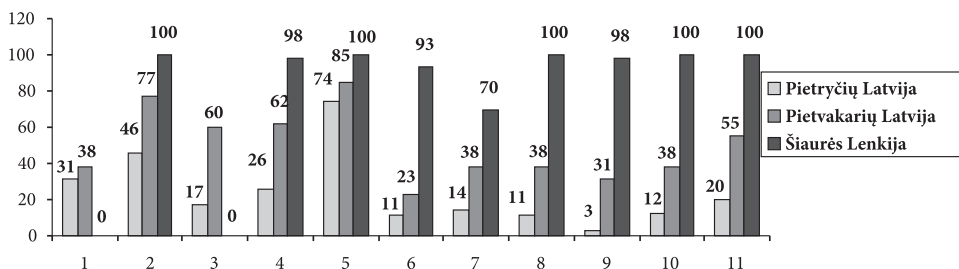
Bendravimas. Etninė kilmė ir vartojama kalba *gali būti* (išskirta autoriaus) reikšmingu etninio tapatumo šaltiniu. Tiriamose apylinkėse šeimoje ir vietos bendrijoje vyraujanti lietuvių kalba ir galimybė pasirinkti mokslą lietuvių kalba lėmė, kad visi 43 žinių pateikėjai lankė lietuvišką mokyklą (1 ir lenkišką), net 40 respondentų namie kalbėjo tik lietuviškai (tiesa tik 3 – „daugiau lietuviškai“). Daugelyje vietovių lietuvių tautybės gyventojų yra

¹⁶ *IIES*, b. 2305, l. 10; Visi kiti 2005 m. klausinėti respondentai nurodė esą lietuviai.

¹⁷ 36 metų respondentė prisimena: „Tėvukas amžinatilsį sakė, kad jeigu parvesi lenką, tai iš šeimos iš - šysiu“ (*IIES*, b. 2305, l. 23). P. Kalniaus tyrimų duomenimis, mišriai santuokai pritartų tik 12% tėvų: P. Kalnius, Etnokultūrinė laikysena kaip tapatumo saugos būdas: Punsko ir Seinų krašto lietuviai, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius: Katalikų akademija, 2006, t. XIX, p. 63.

¹⁸ D. Daukšas, Punsko lietuvių etnis ir nacionalinis tapatumas, *PSKL*, p. 24–25.

daugiausia¹⁹. Tai sudaro palankias galimybes pasirinkti šios tautybės draugus ir sutuoktinį. Daugiau kaip pusė (23) respondentų turi priešingos lyties draugę (ą) ar žmoną (vyrą). Visi jie lietuviai (lietuvės). Tai turėtų sudaryti geras sąlygas lietuvių kalbos vartojimui. Tačiau kiek kitokie duomenys gauti paprašius respondentų nurodyti, kokia kalba jie mąsto. „Tik lietuviškai“ mąsto 30 respondentų (net 10 apklaustų žinių pateikėjų galvoja – „daugiau lietuviškai“, 3 – „daugiau lenkiškai“). Gal tokį poveikį turi draugai? Paprašius nurodyti tris geriausius tos pačios lyties draugus (pagal hierarchinę eilę), visi nurodė, kad geriausi tos pačios lyties draugai (ės) – lietuviai. Tik 12 nurodė, kad tarp trijų geriausių draugų(ių) yra lenkų (iš jų dar du draugauja su rusu(e), po vieną – su angliu ir amerikiete). Tačiau artimų draugų ratas yra dar platesnis²⁰, nes jau 16 respondentų su draugais kalbasi „daugiau lietuviškai“ (vienas „per pusę lietuviškai ir lenkiškai“, likę 26 – „tik lietuviškai“). Analizuodami šiuos atsakymus ir lygindami su Latvijos lietuvių padėtimi galime išvelgti skirtumus tarp kalbėjimo namuose ir mąstymo kalbos. Latvijoje dažniau „tik lietuviškai“ mąsto negu kalba namuose²¹. Atrodo, geriausiai šiuos prieštaravimus padėtų atskleisti spaudos ir radijo bei televizijos skaidos analizė.

1 pav. Kilmė, tautybė ir lietuvių kalbos vartojimas (%) (n = 35, 13, 43)

1 – gimė Lietuvoje; 2 – lietuviai; 3 – abu tėvai kilę iš Lietuvos; 4 – abu tėvai lietuviai; 5 – moka gerai kalbėti lietuviškai; 6 – namie kalba tik lietuviškai; 7 – mąsto tik lietuviškai; 8 – mokykloje mokėsi lietuviškai arba lietuviškai ir kita kalba; 9 – su draugais kalbasi lietuviškai arba daugiau lietuviškai; 10 – geriausias tos pačios lyties draugas(ė) lietuvis(ė); 11 – sutuoktinis(ė) ar kitos lyties draugas(ė) yra lietuvis(ė).

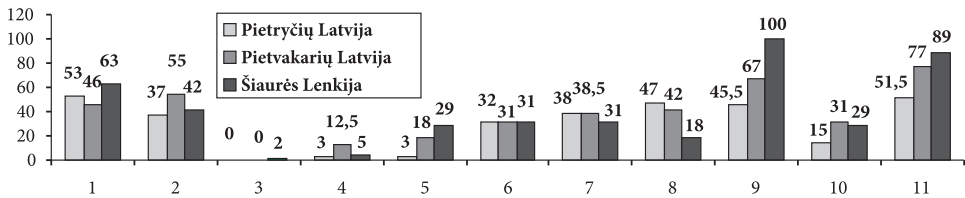
MASINĖS INFORMACIJOS PRIEMONĖS IR TAPATUMAS

Moderniojoje kultūroje didesnis informacijos kiekis perimamas ne žodžiu, bet raštu ir garso bei vaizdo masinės informacijos priemonėmis. Analizuodami žiniasklaidos reikšmę galime pasekti etninio ir pilietinio tapatumo raišką. Skaitant knygas, laikraščius ir žurnalus, klausantis radijo ir žiūrint televizijos laidas gilinamos vienos ar kitos kalbos žinios, kita vertus, perimant informaciją iš vienos ar kitos valstybės masinių informacijos priemonių *daugiausia* (išskirta autoriaus) formuojamas pilietinis tapatumas. Teoriškai visiems vidurini

¹⁹ Keturi respondentai gyveno vietovėse, kur lietuviai sudarė 100%, 34 – nuo 70 iki 100%, 1 – nuo 50 iki 70%, 2 – nuo 20 iki 50%. Dviejų respondentų vietovių etninė sudėtis nežinoma. Duomenys iš: J. S. Paransevičius (sud.), *Seinijos gyvenvietės ir gyventojai*, Punkskas: UAB „Aušros“ leidykla, 2001, p. 81.

²⁰ Tik vienas punskietis negalėjo nurodyti trijų geriausių draugų, tuo tarpu daugelis Latvijos lietuvių sakėsi neturintys trijų (Ž. Šaknys, *Jaunimas ir Lietuva...*, p. 78).

²¹ *Ibid.*, p. 76; Ž. Šaknys, *Pietvakarių Latvijos...*, p. 36.

2 pav. Žiniasklaida, požiūris į Lietuvos politiką, kultūrą, sportą ir gyvenimo perspektyvas (%) (n = 35, 13, 43)

1 – žiūri daugiau Lietuvos televiziją; 2 – klausosi daugiau Lietuvos radijo; 3 – skaito daugiau lietuviškus laikraščius; 4 – skaito daugiau lietuviškus žurnalus; 5 – skaito tik arba daugiau lietuviškas knygas; 6 – domisi Lietuvos kultūros įvykiais; 7 – domisi Lietuvos politiniais įvykiais; 8 – labiausiai laukiamas lietuvių mėgstamos šventės; 9 – serga už Lietuvos krepšinio rinktinės ar komandos sėkmę jai žaidžiant su valstybės, kurioje gyvena, rinktine ar komanda; 10 – norėtų gyventi Lietuvoje; 11 – moko (mokys) vaikus lietuviškai

mokslą lietuvių kalba bebaigiantiems / baigusiems jaunuoliams naudotis Lietuvos masinės informacijos priemonėmis neturėtų būti sunku.

Knygos, spauda. I. R. Merkienė, remdamasi 1989 ir 1995 metų lauko tyrimų duomenimis ir Birutės Burdinaitės straipsniu²², teigė, kad „Lenkų kultūros poveikis vis didėja, nes tarnauja visos komunikacijos, o ypač spauda. Ji propaguoja naujausias Lenkijos madas, patiekalus, su kalendorinėmis šventėmis susijusius papročius“²³. Tačiau, lyginant su Latvijos lietuviais, čia padėtis daug geresnė²⁴. Nuo 1992 m. kas dvi savaites leidžiama „Aušra“, spausdinami ir jos priedai „Aušrelė“ (vaikams) ir „Dėmesio“ (jaunimui), tais pačiais metais įsteigtas Lenkijos lietuvių draugijos Suvalkų skyriaus leidinys „Suvalkietis“ (nuo 1998 m. išeina kartą per tris mėnesius)²⁵. 1993 m. Punske įsikūrė ir „Aušros leidykla“. Taip pat nemažai prenumeruojama leidinių iš Lietuvos²⁶. Deja, anketavimo duomenimis, tarp jaunimo lietuviški spaudiniai (kaip ir Latvijoje) nėra populiarūs. Tik 1 žinių pateikėjas skaito „daugiau lietuviškus laikraščius“ (25 – daugiau lenkiškus, 1 – per pusę lietuviškus ir lenkiškus ir 15 – tik lenkiškus). Panaši situacija ir su žurnalais (atitinkamai 2, 24, 3 ir 10). Iš žurnalų dažniausiai nurodyta „Panelė“ (8 atvejai), laikraščių – „Lietuvos rytas“ (7 atvejai)²⁷. Didelė dalis respondentų nurodė, kad šių lietuviškų leidinių nėra galimybės įsigyti. Tiesa, kiti respondentai laikraštį kartais paskaito mokykloje ar internete. Vietiniai leidiniai periodiškai skaitomi rečiau²⁸. Taigi suaugusiųjų prenumeruojama spauda jaunimo dažnai netenkina. Lietuviškos knygos čia skaitomos dažniau negu Latvijoje²⁹. Jau pirmąją ekspedicijos dieną teko matyti lietuvių kalba meilės romaną skaitančią moksleivę. Tiesa, lietuviškai jauni lietu-

²² B. Burdinaitė, Ar tikrai jaunimui nėra ko veikti laisvalaikiu?, *Aušra*, 1995 01 16–31, Nr. 19.

²³ R. Merkienė, Lietuvių etninės kultūros poslinkiai Seinų ir Punsko krašte, *Etninė kultūra atkurtojoje Lietuvos Respublikoje*, Vilnius: Lygė, 1997, p. 33.

²⁴ 1999 m. Pietryčių Latvijoje atliktų tyrimų metu vietiniams lietuviams buvo skirtas tik nereguliariai ejęs „Rygos balsas“: Ž. Šaknys, Jaunimas ir Lietuva..., p. 82.

²⁵ Stravinskienė, op. cit., p. 125.

²⁶ P. Kalniaus tyrimų duomenimis, net 56% respondentų prenumeruoja tik lietuviškus, 32% – lenkiškus ir lietuviškus leidinius, 22% jų iš viso neprenumeruoja (P. Kalnius, Etniškumo respektavimas..., p. 39).

²⁷ Dalis jų skaito internete (matyt, kaip ir „Panelė“).

²⁸ „Aušra“ – 7 atvejai, „Suvalkietis“ – 3 atvejai, „Dėmesio“ – 2 atvejai.

²⁹ Vienas respondentas skaito „tik lietuviškas“, 11 – „daugiau lietuviškas“, 21 – „daugiau lenkiškas“, 8 – „per pusę lietuviškas ir lenkiškas knygas“ (du jų neskaito).

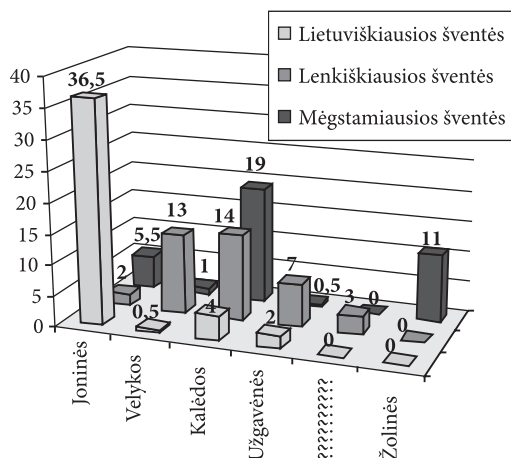
viai norėtų skaityti dažniau. Jie skundėsi lietuviškų knygų (ir vadovėlių³⁰) trūkumu, nors kai kurie prisipažino, kad lenkiškai skaityti lengviau.

Televizijos ir radijo laidos. Punsko apylinkių jaunimui svarbesnės ne kultūrinės, politinės, bet pramoginės turinio laidos³¹. Žiūrima dažniausiai kitose valstybėse sukurtus filmus, klausomasi ir kitų valstybių atlikėjų muzikos. Tiesa, Lietuvos radijo stočių pozicijos čia yra kur kas prastesnės negu Lietuvos televizijos³². Lietuvos televiziją žiūrima tik truputį dažniau (radijo klausomasi net rečiau) negu tirtose Latvijos lietuvių bendruomenėse, kur lietuvių skaičius sudarė vos kelis ar keliolika procentų gyventojų³³. Kita vertus, jaunimas mėgsta lietuvių atlikėjų įrašus, bet juos linkęs klausytis ne per radiją.

Nepaisant palankesnių sąlygų negu Latvijoje skaityti periodinę spaudą lietuvių kalba, Lenkijos jaunimas taip pat retai domisi Lietuvos politiniais ir kultūriniais įvykiais³⁴. Taigi galima daryti prielaidas, kad masinės informacijos priemonės, spauda sudaro palankesnes galimybes pilietiniam, o ne etniniam tapatumui formuotis.

KALENDORINIAI, TAUTINIAI PAPROČIAI IR TAPATUMAS

Lietuvoje ir Lenkijoje ilgą laiką vyrauja katalikiška kultūra ir, kaip ir daugelyje Europos šalių, gana panašiai švenčiamos ir kalendorinės šventės. Tai sudaro keblumą atskleidžiant tipiškas vienoje ar kitoje šalyje švenčiamas šventes. Tyrimo metu siekėme nustatyti *lietuviškiausią* ir *lenkiškiausią* šventę, vėliau prašėme nurodyti, kuri respondento yra *mėgstamiausia*. Tikėtasi, kad tokiu būdu respondentas identifikuosis su viena ar kita kultūra.

3 pav. Lietuviškiausios, lenkiškiausios ir mėgstamiausios šventės (n = 43)

³⁰ Matyt, turėjo įtakos 1999 m. balandžio 27 d. švietimo ministro potvarkis po 2001–2002 m. nenaudoti iki 1999 m. kovo 10 d. išleistų vadovėlių (V. Stravinskienė, op. cit., p. 132).

³¹ Plg.: P. Kalnius, *Etniškumo respektavimas...*, p. 53.

³² Du respondentai žiūri tik Lietuvos TV, 25 – daugiau Lietuvos negu Lenkijos TV, 13 – daugiau Lenkijos TV ir 3 – po lygiai. Tik Lietuvos radijo klauso 1, 14 – daugiau Lietuvos, 20 – daugiau Lenkijos, 1 – per pusę Lietuvos ir Lenkijos.

³³ Ž. Šaknys, *Pietvakarių Latvijos...*, p. 37.

³⁴ Anketoje užduodami uždari klausimai: *ar sekate politinius / kultūrinius įvykius Lietuvoje?* Galimi atsakymai – *taip, ne, kartais, politika / kultūra nesidomiu.*

Kaip matome 3 pav., *lietuviškiausia* švente Lenkijos lietuvių jaunimas laiko Jonines. Viena vyraujanti *lenkiškiausia* šventė nenurodoma. Dažniausiai tai Kalėdos ar Velykos. Tarp žinių pateikėjų *mėgstamiausių* švenčių pirmauja Kalėdos ir Žolinės.

Kalėdų atveju galėtume teigti, kad jaunimas tapatinasi su Lenkijos kultūra. Kalėdos, kaip „lenkiška“ šventė, argumentuojama lenkų religingumu, šios šventės populiarumu ir šeimyniniu charakteriu. Pastarasis bruožas, rečiau ir galimybė keistis dovanomis, minimas įvardijant šią šventę kaip mėgstamiausią. Žolinės neabejotinai išreiškia vietos tapatumo jausmus. Antai Punsko parapijos atlydiniai sutraukia visus Punsko ir Seinų krašto lietuvius, gimines bei draugus iš Lietuvos. Vienas svarbiausių Punsko Žolinių akcentų – specifiniai, dažniausiai jaunimo pinami puošnūs vainikai. Tai – kultūrinė naujovė, kurią Punske paskatino 1967 m. atvykęs kunigas I. Dzermeika. Vainikai greitai prigijo. Kaimai ėmė rungtyniauti, kurio vainikas per procesiją bus gražiausias. Netrukus juose įpinama tautinė simbolika tapo lietuviškos savimonės raiška³⁵. Dar 1967 m. Vaitakiemio vainike iš varpų buvo supinti Gedimino stulpai, 1988 m. vainike figūravo Vytis, 1991 m. pažymint sausio įvykius – strėlėmis perverta širdis, o iškilus Vidugirių lietuviškos parapijos problemai – vainike pavaizduotas šios bažnyčios maketas su užrakintomis durimis³⁶. Taigi Žolinių šventė – puikiausia patriotinio auklėjimo dirva ne tik vietiniam jaunimui, bet svečiams iš Lietuvos.

Joninės, kaip mėgstamiausia šventė, turi kitą prasmę, dažnai nesisiejančią su lokaliu tapatumu. Ši šventė leidžia įdomiai ir linksmai praleisti vakarą, kai kuriems ir palaikyti tradicijas³⁷. Tačiau Joninės, kaip *lietuviškiausia* šventė, motyvuojama beveik visada ir įtikinamai. Dažniausiai akcentuojama, kad Lenkijoje nėra tokios šventės ar lenkai jos nešvenčia, kai kuriais atvejais nurodomas šios šventės *lietuviškumas*³⁸ ar minima, kad lietuviai išsikojo, kad ši šventė būtų nedarbo diena³⁹. Velykos, kaip *lenkiškiausia* šventė, minima dažnai, bet motyvacija pateikiama retai. Pasakoma, kad tai šeimos šventė, laistomasi vandeniu. Velykų antros dienos laistymosi paprotį dauguma respondentų vertina kaip lenkišką, nes apie jį sužinojo žiūrėdami Lenkijos televizijos informacines laidas⁴⁰. Taigi vietinis jaunimas linkęs tapatintis su *lokaline* kultūra išskirdamas šeimyninį arba (ir) pramoginį mėgstamos šventės dėmenį.

Paprašyti nurodyti, kokią kalendorinę šventę lietuviai turėtų švęsti, tik 37% nurodė vieną ar kitą kalendorinę ar tautinę šventę. Beveik visais atvejais nurodytos kalendorinės šventės buvo pažymėtos kaip mėgstamiausios (po tris kartus Kalėdos ir Joninės). Kalbant apie tautines šventes (anketoje prašoma nurodyti, ar buvo švenčiamos Vasario 16-oji, Kovo 11-oji ir Liepos 6-oji, kur ir su kuo) reikia pažymėti, kad visi respondentai šventę bent po vieną tokią šventę. Tačiau požiūris į konkrečią šventę nėra vienodas. Beveik visi šventę Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją (atitinkamai 95% ir 98%), o Mindaugo karūnavimo diena beveik nėra žinoma (švenčia tik 7%, vienas iš trijų respondentų ją šventė Lietuvoje). Matyt, tokius atsakymus gavome todėl, kad absoliutus švenčių organizatorius buvo mokykla (tik 15% nurodė švenčiantys ir šeimoje, dar keliais atvejais – kultūros namuose ar konsulate).

³⁵ R. Merkienė, Lietuvių etninės kultūros poslinkiai ..., p. 33.

³⁶ A. Vaicekauskienė, N. Sidarienė, R. Vitkauskas (sud.), *Žolinė Punske. Zielna w Puńsku*, Punkskas: Aušra, 2004, p. 9–11.

³⁷ *IIES*, b. 2304, l. 5 (Seinai).

³⁸ „Švenčiama pagal lietuvių tradicijas“ (*IIES*, b. 2304, l. 37 (Navininkai)); „tai tipiška lietuvių šventė, kurioje daug lietuviškų apeigų“ (*IIES*, b. 2304, l. 22 (Punkskas)).

³⁹ *IIES*, b. 2304, l. 19, 20, 23 (Vaiponia, Punkskas).

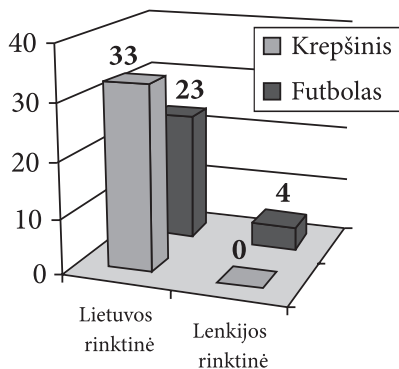
⁴⁰ Šis paprotys plito jau 1989 m.: R. Merkienė, Lietuvių etninės kultūros poslinkiai ..., p. 33.

Trečiąją šventę tokiu atveju su mokykla sieti sunkiau, nes moksleiviai atostogauja, o žemės ūkyje pats darbų įkarštis.

Taigi papročių tyrimas atskleidė paradoksišią situaciją. Nors mėgstamiausios šventės nėra tapatinamos su „lietuviškiausiomis“, neretai jos siejamos su lietuviškumu, kartais nurodant, kad jas turi švęsti kiekvienas lietuvis. Tautinių švenčių šventimo iniciatorius ne šeima, o mokykla, kultūros namai. Tokias aplinkybes galime išvelgti ir šių dienų Dzūkijoje ar Suvalkijoje. Tačiau Lietuvoje minėdami šias tautines šventes siekiama formuoti pilietinį, Lenkijoje – etninį tapatumą.

SPORTAS IR PILIETINIS TAPATUMAS

Kaip liudija Billy'o Ehno tyrimai, sportas yra reikšmingas formuojant nacionalinius jausmus⁴¹. Ingvaras Butautas ir Rasa Čepaitienė atskleidė sporto svarbą lietuviškojo tapatumo formavimuisi, tačiau, autorių teigimu, dabartiniais laikais per varžybas sutelkiamos tik „emocinės bendruomenės“⁴². Tačiau net ir „emocinės bendruomenės“ galima sieti su karščiausių (nors gal ir trumpalaikių) patriotinių jausmų išraiška. 2007 m. Europos vyrų krepšinio čempionato metu trispalvės vėliavos plevėsavo visoje Lietuvoje. Jas kėlė ne vyresnio amžiaus žmonės, bet per valstybines šventes dideliu patriotizmu nepasižymintis jaunimas, paaugliai. Lietuvos rinktinę sudarė ne tik lietuviai, bet ir lenkai (broliai Lavrinovičiai), tačiau visi krepšinininkai buvo įvardijami kaip Lietuvos vaikai, o vertinami pagal nuopelnus krepšinio aikštelėje. Taigi galėjome stebėti pilietinio, o ne etninio tapatumo išraišką. Kyla klausimas, ką palaiko Punsko apylinkių lietuviai: Lenkijos ar Lietuvos komandą? Tyrimui buvo pasirinktas požiūris į dvejų populiariausių sportinių žaidimų – krepšinio ir futbolo – rinktines. Klausiant, už kurios valstybės (Lietuvos ar Lenkijos) komandą respondentas serga krepšinio ir futbolo rungtynių metu, tikėtasi objektyvių atsakymų. Krepšinio rinktinė ir komandos santykinai Lenkijoje yra kur kas silpnesnės negu Lietuvoje, futbolo – atvirkščiai.

4 pav. Tarpusavio rungtynėse palaikomos Lietuvos bei Lenkijos krepšinio ir futbolo rinktinės (n = 33,27)

Gauti atsakymai liudija, kad abu žaidimai Lenkijos lietuviams sukelia etninio, o ne pilietinio tapatumo jausmus⁴³. Tik nedidelė dalis respondentų palaikė Lenkijos futbolo rinktinę. Visi palaikė Lietuvos krepšinio, didesnę daugumą – ir futbolo komandas. Taigi peršasi

⁴¹ B. Ehn, National Feeling in Sport. The Case in Sweden, *Ethnologia Europea*, XIX, 1989, p. 57–66.

⁴² I. Butautas, R. Čepaitienė, „Mus vienija alus ir pergalės“ arba sportas ir lietuviškoji tapatybė, *Lietuvos istorijos studijos*, 2006, t. 17, p. 97–111.

⁴³ Krepšiniu domisi apie tris ketvirtadalius, futbolu – daugiau kaip pusė respondentų.

nuomonė, kad žiūrėdami sporto varžybas Punsko ir Seinų lietuviai išreiškia etninio, o ne pilietinio tapatumo jausmus, o turint mintyje, kad palaikomose komandose žaidžia ne tik lietuvių tautybės žaidėjai, – tapatinasi su Lietuvos valstybe⁴⁴. Ši išvada skatintų pasidomėti, ar jaunimas linkęs lankytis Lietuvoje.

RYŠIAI SU LIETUVA, JAUNIMO ORGANIZACIJOS

Punsko apylinkės ribojasi su Lietuva, todėl pilnamečiams nėra sunku aplankyti šią šalį. Lenkijos lietuvių ryšiai su Lietuva yra daug glaudesni negu Latvijos lietuvių. Tik vienas iš 42 respondentų 2004 m. ten nesilankė. Didelė dalis jų Lietuvoje praleidžia nemažą laiko dalį (12% – 30–90 dienų, 29% – 10–25 dienas, dar 7% teigė net negalintys suskaičiuoti). Dauguma nurodė keliolika progų ten nuvykti. Be paprasčiausio pasisvečiavimo pas gimines ir draugus, neretai vykstama į ekskursijas, kultūrinius renginius, sporto varžybas. Apsistojama daugiausia pas gimines ir draugus (rečiau pažįstamus, bendrabutyje, keliais atvejais viešbutyje). Nepaisant intensyvių išvykų dauguma (68%) pabrėžė, kad norėtų Lietuvoje lankytis dažniau. Tokias galimybes varžo laikas, rečiau pinigai, transportas⁴⁵.

Kultūrinius ryšius su etnine tėvyne padeda palaikyti ir etniniu pagrindu sudarytos jaunimo organizacijos. Pavyzdžiui, Pietryčių Latvijoje veikusi katalikiška lietuvių jaunimo organizacija buvo reikšminga palaikant ryšius tarp negausiai šiose vietovėse gyvenančio jaunimo⁴⁶. Kompaktiškose lietuvių bendruomenėse ji gali atlikti tapačią funkciją, skatinti plėsti tai pačiai etninei grupei priklausančių draugų ratą. 1994 m. buvo įsteigta Lenkijos lietuvių jaunimo sąjunga. Tyrimo metu Lenkijos lietuvių jaunimo sąjungai priklausė tik aštuoni respondentai, kiti komentavo, kad jie dar per jauni, neturintys 18 metų. Jaunimą į jas viliojo kultūrinė veikla, šokiai, galimybė rengti renginius, vaidinti, vykti į ekskursijas, tačiau, be abejo, siekiama palaikyti ir etninį tapatumą. 1999 m. vykusiam antrajame šios sąjungos suvažiavime buvo praplėstos veiklos sritys, raginama įtraukti į organizacijos veiklą Lenkijos gilumoje gyvenančius lietuvius, taip pat šios organizacijos nariais įgijo teisę tapti jauni lietuviai, gyvenantys ir besimokantys Lenkijoje, bet nesantys šios šalies piliečiai⁴⁷. Taigi organizacijos narių sudėtis jau akcentavo ne pilietinį, o etninį principą. Antro LLJS suvažiavimo metu vyko diskusijos, kaip išsaugoti lietuvių bendruomenę Lenkijoje, ir pirmasis iš 28 nutarimų kvietė kurti lietuviškas šeimas⁴⁸. Internetiniame šios organizacijos tinklapyje skatinama paremti Amerikos lietuvių siekius turėti dvigubą pilietybę⁴⁹, pateiktos nuorodos į kitų šalių lietuvių jaunimo organizacijų tinklapius. Aktyviai bendradarbiaujama ir su Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga⁵⁰. Taigi etninį tapatumą palaikančios etninės jaunimo organizacijos ir naujos masinės informacijos bei komunikacijos priemonės gali būti reikšminga atspara vis sparčiau savo ankstesnę reikšmę prarandančiai, pilietinį tapatumą atstovaujančiai *lenkiškai*

⁴⁴ Pietryčių Latvijoje Latvijos krepšinio rinktinė palaikoma kur kas dažniau (34,3% respondentų, Lietuvos – tik 28,6%); gyvavo net nuostata, kad „sirgti privalai už tą valstybę, kurioje gyveni“. Tai rodo pilietinio tapatumo prioritetus: Ž. B. Šaknys, Jaunimas ir Lietuva..., p. 85–86; Pietvakarių Latvijoje Lietuvos rinktinę palaikė daugiau kaip pusė besidominčių krepšiniu: Ž. B. Šaknys, Pietvakarių Latvijos..., p. 36–37.

⁴⁵ Pietvakarių Latvijoje atliktų tyrimų duomenimis, Lietuvoje 1998 m. lankėsi tik 77% respondentų (Ž. Šaknys, Pietvakarių Latvijos..., p. 36); Pietryčių Latvijos 1999 m. duomenimis – 66% (Ž. Šaknys, Jaunimas ir Lietuva..., p. 86).

⁴⁶ Ž. Šaknys, Jaunimas ir Lietuva..., p. 78–79.

⁴⁷ V. Stravinskienė, Lenkijos..., p. 122–123.

⁴⁸ <http://www.punskas.pl/org/LLJS/lljs.htm> [žiūrėta 2007 08 01].

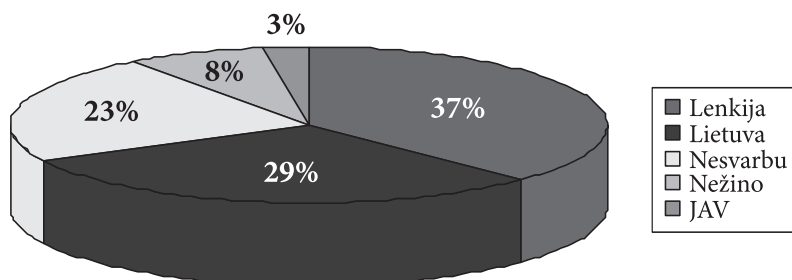
⁴⁹ <http://lljs.org/news.php> [žiūrėta 2007 08 01].

⁵⁰ <http://www.punskas.pl/org/LLJS/llb2.html> [žiūrėta 2007 08 01].

spaudai, radijo ir televizijos laidoms. Jų mastus galėtų nustatyti atskiras tyrimas. Tačiau palaikome Johno Tomlinsono žodžius, kad globalios modernybės nežinomybėje niekas negarantuoja, kad bus išugdytas kosmopolitinis solidarumas⁵¹.

GYVENIMO PERSPEKTYVOS IR TAPATUMAS

Tapatinimosi su Lietuvos valstybe tendencijas paryškina jaunimo gyvenimo perspektyvos analizė. Net 29% respondentų numato gyventi Lietuvoje⁵². Tačiau mums svarbesnis motyvas, kodėl pasirinkta viena ar kita šalis. Po klausimo, „Kurioje šalyje norėtumėte gyventi ateityje?“, seka kitas „kodėl“, leidžiantis pasirinkti kelias galimas reikšmes: „tai mano Tėvynė“, „ten geriau gyventi ūkiškai“, „ten mano namai, šeima“ arba įrašyti kitą atsakymą.

5 pav. Valstybė, kurioje numatoma gyventi (n = 40)

Absoliuti numatančių gyventi Lenkijoje motyvacija – ten mano namai, šeima (10 atsakymų, dar viename nurodytas ir ūkis) ir tik vienu atveju Lenkija nurodyta kaip Tėvynė. Lietuvą Tėvynė⁵³ nurodė net devyni čia gyventi planuojantys respondentai⁵⁴. Tiesa, kai kurie pabrėžė, kad gyvendami Lietuvoje norėtų kartais grįžti pas tėvus į Lenkiją⁵⁵. Vieno apklaustojo motyvas – nuostata studijuoti Lietuvoje⁵⁶. Kai kurie respondentai teigė, kad savo būsimo gyvenimo vietos nežino. Pavyzdžiui, 35 metų respondentas iš Seinų teigė, kad Lietuvoje gyventi norėtų, jaučia „bendrumą su ten gyvenančiais lietuviais“, bet kada tai įvyks – sunku pasakyti⁵⁷. Dar keli nurodo gyvensiantys ten, kur galės geriau užsidirbti⁵⁸, tai priklausys nuo išsilavinimo ir darbo⁵⁹, darbo ir šeimos⁶⁰. Dauguma respondentų yra apsisprendę gyventi gimtosiose vietose (šeima, namai) arba Tėvynėje Lietuvoje. Šie duomenys buvo kiek netikėti, nes Dzūkijoje atliktas tyrimas akcentavo siekį išvykti gyventi į ekonomiškai pajėgias užsienio šalis⁶¹.

⁵¹ J. Tomlinson, *Globalizacija ir kultūra*, Vilnius: Mintis, 2002, p. 213.

⁵² Tyrimas Pietryčių Latvijoje nurodo per pus mažesnę nuošimtį (14,3%): Ž. B. Šaknys, *Jaunimas ir Lietuva...*, p. 88.

⁵³ Tėvynės sąvokos deklaraciją patvirtina P. Kalniaus tyrimai. Etnologo duomenimis, beveik dviem trečdaliams jo apklaustųjų Tėvynė asocijuojasi su Lietuva: P. Kalnius, *Etniškumo respektavimas šeimoje ir visuomenėje*, p. 43.

⁵⁴ Reikšmę „čia geriau gyventi ūkiškai“ nurodė tik po vieną Lietuvą ar Lenkiją pasirinkusių respondentų.

⁵⁵ *IIES*, b. 2304, l. 42 (Kreivėnai).

⁵⁶ *IIES*, b. 2304, l. 2 (Šlynakiemis).

⁵⁷ *IIES*, b. 2304, l. 43 (Seinai).

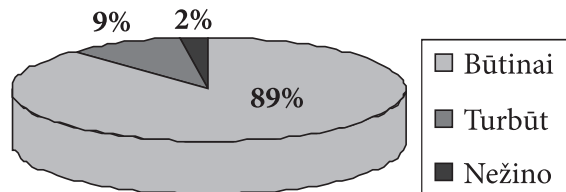
⁵⁸ *IIES*, b. 2304, l. 30 (Punkskas).

⁵⁹ *IIES*, b. 2304, l. 25 (Punkskas).

⁶⁰ *IIES*, b. 2304, l. 19 (Vaiponia).

⁶¹ Ž. Šaknys, *Punsko ir Seinų lietuvių jaunystė*, p. 102.

Be abejo, daugelis jaunystės prognozių neišsipildo, jas pakoreguoja gyvenimas. Viena iš galimybių ateityje integruotis į Lietuvos Respublikos gyvenimą – studijos aukštojoje mokykloje Lietuvoje. 1989–1995 m. statistika rodo Punsko ir Seinų krašto lietuvių siekius mokytis Lietuvoje. Iš 79 tais metais aukštosiose mokyklose studijavusių jaunuolių tik 20 pasirinko Lenkijos (iš jų daugiau kaip pusė Baltstogės) aukštąsias mokyklas. Tokią padėtį lėmė ir Lietuvos mokslo ir studijų departamento prie Švietimo ir mokslo ministerijos teikiamos stipendijos Lenkijos lietuviams (pavyzdžiui, 1998 m. – 42, 2000 m. – 38). Dalis jų buvo atleisti nuo mokesčio už mokslą⁶². Panašią paramą Lenkijos Respublika numato teikti Lietuvos lenkams⁶³. Tiesa, pokalbis su aktyviai lietuviškas tradicijas puoselėjančia Kaune studijuojančia lietuve leidžia teigti, kad dalis Lietuvoje studijuojančių studentų grįš į gimtąsias vietas (respondentė tikėjosi baigusi dirbti pedagoginį darbą). Tai paaiškina didesnę respondentų, savo ateitį siejančių su Lenkija, skaičių. Tačiau beveik visi respondentai vieningai teigia, kad savo vaikus ateityje mokys lietuviškai⁶⁴.

6 pav. Numato savo vaikus mokyti lietuviškai (n = 43)

Kyla klausimas, su kuria valstybe vis dėlto tapatinasi jauni Lenkijos lietuviai? Papildomų argumentų gavau dar kartą peržiūrėjęs anketas. Greta tvarkingų įrašų, nurodančių tautybę (lietuvis, lietuvis ar lietuvių) ir tikybą (katalikas, katalikė, katalikų), prie įrašo „pilietybė“ – visiška painiava.

Lentelė. Respondentų nurodyta pilietybė (n = 39)

Lenkijos	12
Lenkija	7
Lenkijos ir Lietuvos	1
Lenkų	13
Lenkiška	4
Lenkas	1
Lenkė	1

Pusė respondentų nurodė ne valstybės (Lenkija, Lenkijos), o etninės grupės pavadinimą: lenkų, lenkiška, lenkė, lenkas. Taigi pilietiškas gali būti siejamas su etnine grupe, save priešpriešinant savo valstybės pilietybei.

⁶² V. Stravinskienė, op. cit., p. 134–135.

⁶³ Ibid., p. 127.

⁶⁴ Tyrimas Pietryčių Latvijoje nurodo tik kiek daugiau negu pusę tvirtai apsisprendusių (51,5%), Pietvakarių Latvijoje – 77%: Ž. B. Šaknys, Pietvakarių Latvijos..., p. 37.

IŠVADOS

Atlikti lauko tyrimai rodo, kad etninė kilmė ir vietovės gyventojų etninė sudėtis gali būti reikšmingas tapatumo šaltinis, skatinantis šeimoje ir tarp draugų kalbėti lietuvių kalba, lankyti lietuvių mokyklą. Tačiau nustatyta, kad nepaisant etninės aplinkos, dalis jaunimo mąsto ne tik lietuvių kalba, pasirenka lenkiškas knygas, spaudą, žiūri daugiau Lenkijos televiziją, klausosi šios valstybės radijo laidų. Spaudos ir masinės informacijos priemonių įtaka panaši kaip ir tirtose Latvijos vietovėse, kuriose lietuviai sudaro tik kelis ar keliolika procentų gyventojų. Tačiau šių priemonių poveikis silpsta intensyvėjant modernioms kompiuterinėms technologijoms, suteikiančioms galimybes skaityti lietuvišką spaudą ar palaikyti ryšius su užsienyje gyvenančiais lietuviais. Labai intensyvi Punsko lietuvių kultūrinė veikla formuoja etninio tapatumo jausmus, skatina švęsti lietuvių šventes, sirgti už etninės tėvynės sporto komandas, formuotis norui dažnai lankytis Lietuvoje, studijuoti šios šalies aukštosiose mokyklose ir net šią šalį vadinti Tėvyne, kurioje dalis ateityje norėtų ir gyventi.

Šiuolaikiniai globalizacijos procesai *gali* (išskirta autoriaus) turėti poveikį jaunimo etninio tapatumo raiškai, tačiau Lenkijos lietuvių bendruomenės formuojami socialiniai ryšiai kompensuoja mažėjančias etnokultūrinio paveldo perdavimo galimybes. Kasdieniame ir šventiniame gyvenime vyresnės kartos visokeriopai palaikoma lietuvių etninė kultūra, vis dar puoselėjama bei perimama, formuoja jaunesniosios kartos etninio tapatumo prioritetus prieš pilietinį.

Gauta 2007 11 08
Parengta 2007 11 28

ŽILVYTIS ŠAKNYS

Lithuanian youth in Poland: representations of ethnic and national identity

Summary

The article is based upon field research data gathered in 2005 in the environs of Punskas. Focusing on the problem of identity of a borderline resident, the author seeks to study representations of the ethnic and national identity developed by young Lithuanian-Poles. To do it, data of research performed in North Poland are compared with data collected by means of identical methods in Southeast (1998) and Southwest Latvia (1999).

Research data show that the local ethnic background and ethnic composition may be a significant source of identity fostering the dominance of the Lithuanian language in the family and among friends, and also encouraging the schooling in Lithuanian. However, it was found that despite the presence of the ethnic environment, some young individuals use not only Lithuanian inner speech to perform relevant mental operations. Besides, they prefer Polish books, Polish press, and Polish television or radio broadcasts. Mass media produce similar influence in the investigated Latvian areas where the rate of ethnic Lithuanians totals only to several per cent. On the other hand, this influence weakens with the expansion of modern computer technologies offering a chance to read the Lithuanian press or communicate with Lithuanians living abroad. Very intensive cultural activities carried out by Lithuanian residents in Punskas consolidate the feelings of ethnic identity. They encourage people to cel-

celebrate Lithuanian holidays or support Lithuanian sports teams, or articulate their wish to come to Lithuania more often, or study at higher schools in Lithuania, or even call Lithuania their Motherland – a possible place of residence in future. Modern developments brought about by globalisation *may* influence the representation of youth's ethnic identity. However, social relations built by the community of Lithuanian Poles compensate for the dwindling chances of handing over their ethno-cultural heritage. Lithuanian ethnic culture, supported in multiple ways by the elder generation on an everyday and holiday level, is still cherished and accepted by the younger generation. What is more, Lithuanian ethnic culture moulds the younger generation's priority of ethnic identity over the national one.